

СЛИКОВНО-ВИЗУЕЛНА СИМБОЛИКА У ОДАБРАНИМ ИЛУСТРАТИВНИМ ПРИЛОЗИМА АРАТОВИХ ПОЈАВА (ФЕНОМЕНА)

Стваралачки „двојац“ Александра Бајић и Милан С. Димитријевић све је креативније присутан у области археоастрономије, пресократовске филозофије античке астрономије и етноастрономских истраживања. Драгоцено су обоба-

тили нашу науку и културу, најпре преводом и стручном обрадом Овидијевих *Фаста*⁶¹⁵, а само годину дана касније, док се такорећи још није осушило мастило на посвети,⁶¹⁶ и преводом и припремом *Појава (Феномена)* Арата из Сола⁶¹⁷. Ови аутори дају видан допринос поменутиим научно-истраживачким областима и својим студиозним и темељним остварењима, доносе нова сазнања и открића.

Александра Бајић ревносно проучава наше разнолико археолошко и етно наслеђе; надахнуто пише о драгоценостима Лепенског вира⁶¹⁸, приступајући интердисциплинарно аутентичним изворима. При том, на оригиналан начин користи модеран методолошки приступ и рачунарску технику, уз одговарајућа теренска испитивања и провере. Као и њен коаутор М. С. Димитријевић, Бајићева стваралачки дела у неколико различитих области: посебно је занима стара словенска народна култура, религија и митологија,⁶¹⁹ потом келтско-словенско наслеђе и паралеле,⁶²⁰ календар предака,⁶²¹ те богови и богиње старих словена,⁶²² о којима је писао и Веселин Чајкановић.⁶²³

Милан С. Димитријевић је заслужан астроном, физичар, песник, зналац српске средњовековне нумизматике⁶²⁴, историчар природних наука, византијске и грчке филозофије, преводилац, врли организатор више од двадесет научних скупова и конференција и неуморни друштвени посленик (Савезни министар за науку, технологију и развој). У више различитих научних области остварио је сам колико и један животно-делатни институт. Српској астрономији додао је нову научну област: теоријско проучавање облика линија у звезданим спектрима; а у сарадњи са А. А. Михајловим, истраживање утицаја атомских и молеку-

615 Овидије, *Фаста*, превели и обрадили Александра Бајић и Милан С. Димитријевић, Влашићи, Београд, 2016.

616 Посвета гласи: „Као јак Класичне гимназије упознао сам се са светом антике, а љубав према нумизматици, посебно римској збирци мога оца, знатно ме је приближила старом Риму, што се може разумети, поготову у илустрованим деловима књиге; а астрономија, моја вечна и трајна љубав, драгоцено је помогла да се астрономски делови ове књиге боље прикажу“.

617 Арат из Сола, *Појаве (Феномени)*, превели и припремили Александра Бајић и Милан С. Димитријевић, Влашићи, Београд, 2017.

618 А. Бајић, Х. Павловић, *Сунце Лепенског вира*, Друштво „Влашићи“, Београд, 2015.

619 А. Бајић, *Перун или Марко Краљевић, прилози за Митску биографију Перуна бога грома*, Пешић и синови, Београд, 2014.

620 А. Бајић, *Келтско-словенске паралеле I*, Пешић и синови, Београд, 2010; *Келтско-словенске паралеле 2*, Пешић и синови, Београд, 2011.

621 А. Бајић, Д. Јацановић, *Календар предака: врзино коло на Боговом гумну*, Пешић и синови, Београд, 2012.

622 А. Бајић, *Богови старих Словена*, Пешић и синови, Београд, 2008; *Велика богиња старих Словена*, Пешић и синови, Београд, 2007.

623 В. Чајкановић, *О врховном богу у старој српској религији*, СКЗ, БИГЗ, Просвета, Београд, 1994.

624 М. С. Димитријевић је приредио неколико томова нумизматичких дела Сергија Димитријевића, као што су *Проблеми српске средњовековне нумизматике*, Српско нумизматичко друштво, Београд, 2006; *Новац српских средњовековних владара*, Српско нумизматичко друштво, 2006.

ларних сударних процеса на оптичке карактеристике звезданих атмосфера. Уз то, још пре почетка новог миленијума, креативно се бави астроинформатиком и базама података (о чему смо раније писали, наводећи одговарајуће библиографске јединице⁶²⁵). У новије доба, посебна преокупација су му археоастрономија и астрономија у култури где даје стваралачке подстицаје бројним ауторима, укључујући и даровите песнике. Захваљујући све плоднијој сарадњи са Александром Бајић, сада је, по први пут, пред читаоцима на српском језику Аратово дело *Појаве (Феномени)*. Ова обимна дидактичка песма може бити занимљива не само стручњацима, већ и свима које привлачи археоастрономија, античка митологија, литература и слојевита и вишезначна симболика којом је ова књига прожета, на част онима који су је превели и узорно ликовно-визуелно припремили.

У краћем дводелном уводу се указује да је Аратово дело *Појаве (Phaenomena)*⁶²⁶ настало око 270. године старе ере.⁶²⁷ И ту се истиче да је то *дидактичка песма* која је, по нашем мишљењу, настала са циљем да пренесе одређено знање у имажинативном облику, те да упуту на практичне савете и искуства у вези астрономских и метеоролошких појава. Као дидактичка творевина унеколико се разликује од оних миметичких остварења насталих да понуде искључиво уметничко-поетско задовољство. Међутим, она није лишена и извесних песничких вредности, фикционалности и маштовитости, па је радо читана и превођена у хеленистичкој и римској епохи.

У овом Аратову делу доста често се призива Зевс, свемоћни господар богова и људи⁶²⁸ и уређивач васцелог света, уз „тврдње о божанском пореклу небеског устројства“. Преводиоци и обрађивачи у *Уводу* истичу да је то примарно и у основи астрономско остварење, нарочито у првом делу, где се описују звезде и сазвежђа северног дела неба, поетски, на десетак страна обрађују: *Сазвежђа јужно од еклиптике*, затим, *Пет планета*, *Кругови небеске сфере* и *Изласци сазвежђа*; други део пак, *Знаци за прогнозу времена*, обрађује и захвата атмосферска догађања, метеоролошка знања и веровања.

У одељку *О песнику и звездама* указује се на поводе и разлоге за превођење овог Аратовог дела.

625 Н. Цветковић, *Ликовно-визуелна симболика у значајнијим илустративним прилозима у српском издању Овидијевих „Фаста“ – Зборник радова конференције Развој астрономије код Срба IX*, Београд, 2018, стр. 655-663. Публ. Астр. друш. „Руђер Бошковић“, бр. 17.

626 Арат из Сола, *Појаве (феномени)*, превели и припремили Александра Бајић и Милан Димитријевић, Влашићи, Београд, 2017.

627 Напоменимо да је ово једино сачувано Аратово дело; а зна се за постојање још неколико и то само на основу белешки и записа других аутора.

628 Према неким реченицама симбола Зевс оличава *владавину духа*. Мирче Елијаде пак сматра да је он *архетип главе патријархалне породице*.

За Хомера Зевс је бог светлости и као такав суверени *отац богова и људи*. – Ж. Шевалије, А. Гербрант, *Рјечник симбола – митови, сни, обичаји, гесте, облици, ликови, боје, бројеви*, Накладни завод, Загреб, 1987, стр.788.

Претпоследњи, најобимнији и ликовно најзанимљивији одељак ове корисне књиге чини *Аратов каталог звезда и сазвежђа*.⁶²⁹ У поднаслову је означено („По редоследу како се појављују у тексту“). И одмах у почетку се обазриво указује да се понуђени списак само условно може назвати каталогом⁶³⁰ пошто не садржи мере сазвежђа ни попис њихових звезда са потребним подацима.

На денару на слици додатог ниже искованом од монетара Луција Лукреција Триа 76. пре н.е. у Риму, на аверсу је Сунце (Сол), са допадљивом круном која има шест кракова што се пружају слично зрацима, полазећи из једног средишта у разним правцима. Зраци симболички оличавају „власи бога сунца“ и божанску наклоност; а могу да представљају и соларне *вратнице*.⁶³¹ Уз то, они су и симболи спиритуализације, код Виктора Игоа, на пример, узлета, међупланетарних вибрација, те веза између неба и земље⁶³². Круна је опет знак суверености, достојанства, посвећења. Зрачна круна, на поменутом аверсу римског денара, означава енергију, и моћ што су „садржане у глави, која је сматрана боравиштем животне душе“, атрибут је богова сунца, чији полуколут указује на натприродност и светаштво; а изоштрени шиљци круне су пак сунчеви зраци⁶³³.

Број шест код кракова/зрака на круни може да означава хармонију, равнотежу, довршеност, па и складне законе космоса; а према Филону, „најпроизводнији је од свих бројева“.⁶³⁴ Зракаста круна уз то симболизује светлосну еманацију, што узраста и шири се из средишта сунца, свеца, полубога, на све уоколо, али и међупланетарне вибрације, те пут којим се успоставља веза између неба и земље⁶³⁵. Истовремено то је и библијски број стварања, у улози посредника „између принципа и објаве“⁶³⁶.

629 Исто, стр. 99-136.

630 У астрономији каталог је систематски попис, списак звезда (небеских тела) према положају који заузимају на небу, са важнијим особинама и карактеристикама. У енциклопедијској литератури се истиче да каталози служе како би се помоћу њих означило положај за одређену епоху и кретање, где се звезда (небеско тело) налази на небеској сфери, односно дају се важније значајке, „према врсти и намени каталога, као на пример привидна величина и паралакса, тј. даљина дотичног тела“. – *Мала енциклопедија Просвете*, – *Општа енциклопедија*, 1. Издавачко предузеће Просвета, Београд, 1959, стр. 627.

Најстарији астрономски каталози прављени су још у сумерско вавилонској цивилизацији. А најстарији Хеленистички, за који се зна, начинили су Аристил и Тимохарис, у Александрији.

631 Џ. К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*. Нолит, Београд, 2004, стр. 200.

632 Поред земље, воде и ватре, зрак је према извесној традиционалној космогонији, „један од четири елемената“. Ж. Шевалије – А. Гербрант, *Рјечник симбола – митови, сни, обичаји, гесте, облици, ликови, боје, бројеви*, стр. 808-809.

633 Џ. К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, стр. 80.

634 Џ. К. Купер, Исто, стр. 23-24.

635 Ж. Шевалије – А. Гербрант, *Рјечник симбола*, стр. 808-809.

636 *Речник симбола* – приредили Крсто Миловановић и Томислав Гаврић, Народно дело, Београд, 1994, стр. 542.

На реверсу поменутог денара (3.78 гр) налази се лепо визуелно уобличен полумесец, са мало необичним крацима усмереним на горе; поред тога окружен је са седам прикладно распоређених звезда (Полумесец је оличење лунарне небеске царице). Унеколико сличи крављим роговима, али поприма и облик лунарне једрењаче, која плови ноћним небом, „лађа светлине на мору тмине“.⁶³⁷ Поред тога симбол је промене и неке врсте повратног облика, што се у античком свету доводило у везу са чедношћу и рођењем.⁶³⁸ Пошто је полумесец близак звезди, у неким муслиманским земљама и традицији, постаје симбол *раја и ускрснућа*.⁶³⁹ Код старих Персијанаца сматран је оличењем свеколике моћи, а заједно са звездом, присутан је на богумилским стећцима.⁶⁴⁰

Полумесец допадљиво обикољује седам звезда и то готово симетрично, по две са бочне стране и три у горњем делу, изнад натписа TRIO, што је ковничарев надимак. Звезде су, према словенској митологији, небеска тела што су нераскидиво везана за људске судбине и утичу на „земаљске“ догађаје.⁶⁴¹ У случају овог денара симболизују, заједно са сунцем, владарску надмоћ, наду и гласнике неба. Оне су истовремено и небески стражари, које овде окружују полумесец и са њим чувају божанске тајне.⁶⁴² А оне су и вазда отворене небеске очи, што са више кракова, (често осмокраке), што бдију над овоземаљским светом и управљају њиме,⁶⁴³ са великом моћи, скоро једнакој сили самога бога.

637 Ц. К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, стр. 106.

638 Ж. Шевалије – А. Гербрант, *Рјечник симбола*, стр. 523.

639 *Речник симбола* – приредили Крсто Миловановић и Т. Гаврић, стр. 384.

640 *Енциклопедија Лексикографског Завода*, 6, Загреб, MCMLXII, стр. 137.

О вишезначној симболици полумесеца писали смо у студији: *Космичко поетске и симболичке визије у иконографији српске средњовековне нумизматике у делу Сергија Димитријевића*, Зборник радова конференције „Развој астрономије код Срба V“, Београд, 2009, стр. 484-487. Публикација Астр. Друш. „Руђер Бошковић“, бр. 8.

641 *Словенска митологија – енциклопедијски речник*. ZEPTEK BOOK WORLD, Београд, 2001, стр. 191-192.

642 Колен Де Планси, *Речник пакла*, Службени гласник, 2009, стр. 437.

643 Патрик Боман пише да бројна метеоролошка предвиђања настају на основу звез-

На горњој слици је тетрахалкон, тесалског града Хомолиона, сачињен од бронзе. Аутори су забележили да је кован око 350. пре н. е. На аверсу је мајсторски, са пуно пластике и прецизних детаља, уобличена глава мужевног Филоктета, чувеног јунака Тројанског рата, који је убио Париса.⁶⁴⁴ Према неколико речника симбола, брада означава зrelu мушкост, храброст, снагу, сувереност и мудрост.⁶⁴⁵ Брада и достојанство мушкараца често су поистовећивани; то донекле казује и изрека „тако ми, браде“, што значи тако ми части. На поменутом тетрахалкону види се негована длакава брада делимично на образима, а нарочито на доњем делу лица,⁶⁴⁶ са лепо извијеним брковима. Филоктетова глава са брадом окренута је десно, а на глави има капу у облику купе – пилоса. Купасте капе су у то доба означавале племство, социјални статус и слободу, пошто су робови ишли гологлави.

На реверсу је спирално савијена, смотана, уплетена змија, која је иначе веома сложен, поливалентан симбол,⁶⁴⁷ поготову када има браду и кресту, као што је овде случај. Мужевна брада, са крестом на врху змијине главе, изражава даних виђења и аспеката. „Блесте звезде са ореолом и велике, бледуњава, трепераве звезде најављују скорију кишу“. – П. Боман, *Речник кише*, Службени гласник, Београд, 2011, стр. 296.

644 Према пророчанству Еноне, при крају Тројанског рата, Филоктет је отровном стрелом ранио Париса. Пошто рана није могла да се залечи, „Парис се на самрти сетио Енониног обећања и затражио је да га однесу на Иду или да му доведу Енону“. Она је похитала са лековима ка рањеном Парису, али је стигла прекасно. – Драгослав Срејовић и Александра Цермановић Кузмановић, *Речник грчке и римске митологије*, СКЗ, Београд, 1992, стр. 108, 137. (четврто издање).

645 Ж. Шевалије – А. Гербрант, *Рјечник симбола*, стр. 60.

Ц. К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, стр. 19.

Ханс Бидерман, *Речник симбола*, Београд, 2004, стр. 43.

646 Код Његоша, у *Огледалу српском* присутни су стихови: „Од великог јада и чемера / за браду се руком ухватио.“

647 Ц. К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, стр. 194.

извесну надмоћ и особеност, заједно са Филоктетовим ликом. Истовремено исказује и тежњу за уздизањем, ка врхунцу. У традиционалној симболици змија и змај се могу узајамно замењивати. У народној зоологији, сродни су им називи, а уврежена веровања обједињују змију са змајем.⁶⁴⁸ Спирално савијена змија са необичном брадом и још чуднијом крестом, у Аратово доба замишљена је као змај, указују аутори књиге, што је у сагласју са народном традицијом.⁶⁴⁹ Нагласимо овде да се спирално савијена змија изједначава са циклусима манифестација, а испољава и латентну моћ, динамику, потенцијалност,⁶⁵⁰ што је све у складу са Филоктетовим ликом на аверсу.

Иза уздигнуте главе змије, назире се гранчица винове лозе, са гроздом, што визуелно допуњава ову помало лирску представу. Гранчица лозе са гроздом означава родност; живот, корисна човекова добра; страст. Поред тога, лоза са гроздом се сматра „космичким дрветом, будући да она обвија небеса и да су зрна грождја звезде“.⁶⁵¹

Поводом гранчице и грозда асоцијативно се намеће поетско-иконографска представа на динару краља Милутина (владар у седећем положају), са колмованом косом и рачвастом круном (горња слика). Одевен је у ратничко одело са огртачем. Око струка носи дворедни појас сачињен од металних делова. У десној руци краљ држи кратки мач, а у левој заставу са три пруге. Странице престола су и одоздо и одозго украшене „гранама винове лозе које се завршавају листовима“.⁶⁵² И ту, на аверсу динара краља Стефана Уроша II Милутина

648 *Словенска митологија – енциклопедијски речник*, стр. 211-212.

649 Напоменимо да се на Далеком истоку, између змије и змаја, „не прави никаква разлика“. – Ц. К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, стр. 193-194.

650 Исто, стр. 194.

651 Ж. Шевалије – А. Гербрант, *Рјечник симбола*, стр. 360.

652 С. Димитријевић, *Средњовековни српски новац*, САНУ и Завод за уџбенике и наставна средства, 1997, стр. 34.

(1282-1321), и бронзаног тетраалкона постоји асоцијативна подударност, са реверсом, на коме је иза главе змије мала *гранчица са гроздом*. Наведена лозова гранчица, у оба случаја, означава *почаст*, славу, признање и поштовање; а у неким тумачењима она има и магична својства.⁶⁵³

Но, још су уметничко-поетски сликовитије лозове гранчице на аверсу новца краља Милутина, где је дочарана краљица са велом и круном како седи на престолу. Са обе престоне стране, од самог тла, узрастају „сферичне гране које се при врху савијају и завршавају листовима винове лозе, на којима стоје птице“, ⁶⁵⁴ што према речима С. Димитријевића, певају са подигнутом и забаченом главом.

Ова вешто одабрана слика (горња слика) приказује попатиналу бронзу ковану на Кипру, у доба Октавијана Августа, Цезаровог наследника, унука његове сестре Октавије. Познат је по успешном и срећном војевању, али и по томе што је значајно украсио Рим бројним грађевинама и споменицима, унапређујући при том науку и уметност, па и новчарство.

На аверсу ове бронзе је јарац, који симболизује снагу мужевности, изобилну животност, творну енергију и пожуду.⁶⁵⁵ Интересантно је да је јарац повезиван са зачецима трагедије. Био је посвећен Дионису, па је његове светковине пратило жртвовање јарца, те га неки сматрају и трагичном животињом, пуном животног заноса.⁶⁵⁶ На кованој патинастој бронзи јарац је окренут на

Све ово, са доста литерарних детаља, описивао је С. Димитријевић, тада младим песницима Драгану Здравковићу, Драгану Радовићу и аутору овог прилога, који је то обрадио у одељку *Уметничко-поетске представе на српском средњовековном новцу*, у књизи *Живети пуним животом – Животопис Сергија Димитријевића*, Лесковац, 1996, стр. 101-112.

Прештампано и у књизи С. Димитријевића, *Новац српских средњовековних владара*, Српско нумизматичко друштво, Београд, 2006, стр. 532-540.

653 Ж. Шевалије – А. Гербрант, *Рјечник симбола*, стр. 176.

654 С. Димитријевић, *Средњовековни српски новац*, стр. 34.

655 Џ. К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, стр. 55.

656 Ж. Шевалије – А. Гербрант, *Рјечник симбола*, стр. 217-219.

десно, а изнад њега је упечатљива шестокрака звезда. Она, према неким указивањима, приказује стварање света; састављена је од два преклопљена, односно обрнута троугла, хексаграма и важи за магични печат Соломона,⁶⁵⁷ који обједињује у себи свеукупност елемената Универзума, као и Давидов штит (Scutum Davidis).

На реверсу је шкорпија, из породице зглавкара, са осам упадљивих ногу⁶⁵⁸ и подужим мало извијеним репом. Веома је опасна због отровне жаоке, па је убијачна и смртоносна претња, али истовремено има и значење истинољубља.⁶⁵⁹ Шкорпија, са астралним значењем, окренута је на горе, а са десне стране јој је шестокрака звезда, која, поред тога што је Соломонов печат, комбинација је мушког и женског троугла, као и ватре и воде и других својстава материје, па се указује и као синтеза супротности и израз космичког јединства. Шестокрака звезда, поред шкорпије, може да симболизује обухватност духа и материје, „активног и пасивног принципа, ритам њихове динамике, те закон еволуције и инволуције“.⁶⁶⁰

Према Бидерману, у грчкој астрономији се казује како је красна богиња лова Артемида усмерила шкорпију да убије чувеног и прелепог ловца Ориона, после чега су заједно премештени на звездано небо. „Увек када се на истоку покаже Шкорпион, иначе неуништив, Орион бежи испод хоризонта на западу“.⁶⁶¹

Преводиоци и приређивачи књиге Арат из Сола *Појаве (Феномени)* А. Бајић и М. Димитријевић, испод анализиране слике на претходној страни дословце пишу: „Присуство звезде како на аверсу тако и на реверсу указују да то није ознака радионице, или емисије, него можда даје на знање да се ради о симболичким представама истоимених сазвежђа“.

Скренимо овде пажњу да су космичко-поетски мотиви и симболичко-иконичке визије врло присутне и разнолике у српској средњевековној нумизматици. Доста често се у иконографији појављују звезде, Сунце, полумесец и др., са разнородним пратећим космичким елементима. М. С. Димитријевић је међу првима указао на то,⁶⁶² систематизовао и организовао врло обимну грађу

657 Ханс Бидерман, *Речник симбола*, стр. 459-460.

658 Због осам ногу шкорпија је заштитница близанаца, „јер оба заједно имају осам удова: нико их неће дотакнути, а да се не изложи убуду“ – Ж. Шевалије – А. Гербрант, *Рјечник симбола*, стр. 681.

659 Х. Бидерман, *Речник симбола*, стр. 389.

660 Ж. Шевалије – А. Гербрант, *Рјечник симбола*, стр. 813.

661 Х. Бидерман, *Речник симбола*, стр. 389.

У грчкој и римској митологији постоји неколико верзија ове приче. Према једној од њих, Орион је покушао да силује Артемиду, па је она расцепила брежуљке на острву Хиосу, када је из земље измилео шкорпион и усмртио напасника. Захвална Артемида је узнела шкорпиона на небо, а у његову близину поставила је и Ориона. „Од тада шкорпион стално прогања циновског ловца по небеском своду: чим се Шкорпион појави, Орион се склања иза хоризонта“ – Д. Срејовић – А. Цермановић, *Речник грчке и римске митологије*, стр. 308-309.

662 М. С. Димитријевић, *Космички мотиви у српској средњевековној нумизматици*, Зборник радова Конференције „Развој астрономије код Срба IV“, Београд, 2007, стр.

и материјал и назначио одговарајући методолошки приступ. У драгоценом прилогу, са овом тематиком, успешно је дочарао иконографске представе о астрономским и космичко-симболичким преплитањима са српском средњовековном нумизматиком. Основа и полазиште за тај интердисциплинарни приступ био је монументалан *Каталог збирке српског средњовековног новца Сергија Димитријевића*,⁶⁶³ нашег заједничког великог Учитеља.

Миланова зналачка и продубљена истраживања у области српског средњовековног новчарства (уобличио је неколико изузетно значајних томова изабраних нумизматичких дела Сергија Димитријевића), усмерила су нас да напишемо два прилога о васионско-поетској симболици и иконографији српске средњовековне нумизматике у делу Сергија Димитријевића.

У тим текстовима захватили смо, поред осталог, симболику неба и небеских тела, потом ликовно-иконаграфске представе полумесеца, те сликовно-поетску симболику облака и облачића у српском средњовековном новчарству⁶⁶⁴. У другом космо-поетском прилогу о астралном у српском средњовековном новчарству, поред општије уводне напомене о звездама, обраћамо већу пажњу на мотив вишекраке звезде, од оне петокраке, која је нешто чешћа, до осмокраке, као и истовременој појави звезде и Сунца, са другим мотивима, уз опаску да је поприлично тешко разлучити вишекраке звезде од Сунца.⁶⁶⁵ У поменутом *Каталогу збирке српског средњовековног новца Сергија Димитријевића*, Милан је пронашао пет примерака на којима се појављује петокрака звезда заједно са шестокраком. Док на кованој бронзи са Кипра сама шестокрака звезда доминантно зрачи на аверсу, изнад Јарца у покрету, као и са десне стране Шкорпије, на реверсу.

На неколико примерака у српском средњовековном новчарству налазе се шестокраке и петокраке звезде. То се догађа са динаром краља Драгутина и Милутина, са новцем краља Душана, деспота Стефана Лазаревића и Ђурђа Бранковића. Ти уметничко-иконаграфски комади, према подробнијем истраживању М. С. Димитријевића, налазе се у највећој приватној збирци средњовековног новца Сергија Димитријевића, и сведоче својом нумизматичком лепотом и вредношћу.⁶⁶⁶

464-476. Публ. Астр. друш. „Руђер Бошковић“, бр. 7.

663 Завод за уџбенике и наставна средства, САНУ, 2001.

664 Н. Цветковић, *Космичко-поетске и симболичке визије у иконографији српске средњовековне нумизматике у делу Сергија Димитријевића (фрагмент)*, Зборник радова конференције „Развој астрономије код Срба V“, Београд, 2009, стр. 481-488.

И у књизи Н. Цветковића *Записи о Сергију Димитријевићу II*, Алма, Београд, 2016, стр. 163-174.

665 Н. Цветковић, *Космичко-поетске симболичке визије у иконографији српске средњовековне нумизматике у делу Сергија Димитријевића II*, Зборник радова конференције „Развој астрономије код Срба VI“, Београд, 2011, стр. 707-718, публ. Астр. друш. „Руђер Бошковић“, бр. 10.

И у књизи Н. Цветковића, *Записи о Сергију Димитријевићу II*, стр. 175-191.

666 Исто, стр. 711.

И у књизи *Записи о С.Д. II*, стр. 180.

Захваљујући вредним студијским посленицима, Александри Бајић и М. С. Димитријевићу, врлим преводиоцима, приређивачима, мајсторима да одаберу нумизматичке и друге сличне ликовно-обликотворне прилоге, звездичаста библиотека *Влашићи*, полако нараста, употпуњује се и богати нашу археоастрономију, лепу литературу и астронауку кроз одговарајуће коментаре. После српског превода Овидијевих *Фасти*, ево, сада нам *Појаве (Феномени)* Арата из Сола, пружају читалачко, сазнајно, перцептивно и естетско задовољство, додајући нови полет археоастрономији, преводилаштву и песништву, уз употпуњавање грчко-римских митолошких представа и знања.

Књига је красно и ефикасно припремана, у временском размаку између IX и јубиларне X конференције „Развој астрономије код Срба“, да обогати и освечани овај астрални научни тренутак. У Аратовој дидактичкој песми *Појаве (Феномени)*, присутна је слојевита и вишезначна симболика, са којом се лепо прожимају велемајсторски одабране сликовно-визуелне појединости, чија смо ликовно-иконографска значења истраживали културно-историјском и аналитичко-дескриптивном методом, указујући на знаковне, аксиолошке и уметничке вредности.

Зборник радова конференције „Развој астрономије код Срба X“, Београд, 22-26. април, 2019, Публ. Астрономског друштва „Руђер Бошковић“, бр. 19, 2019, стр. 653-664; Н. Цветковић, Невеска симболика у поезији, Лесковац, Београд, 2020, стр. 151-158.